

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

ΤΟΜΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΜΝΗΜΗ Δ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΤΣΙΚΝΑΚΗΣ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ
ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ
16ου ΑΙΩΝΑ

ΑΝΑΤΥΠΟ

ΑΘΗΝΑ 1994

ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΤΣΙΚΝΑΚΗΣ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ
ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ
16ου ΑΙΩΝΑ

Στις δυτικές κορυφογραμμές του όρους Αίνος στην Κεφαλονιά εκτείνεται η κοιλάδα των Ομαλών που είναι από τις πιο εύφορες του νησιού¹. Στο νότιο άκρο της κοιλάδας και σε ύψος 390 μέτρων πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας βρίσκεται η Μονή του Αγίου Γερασίμου. Το μοναστήρι με τη σημερινή του μορφή άρχισε να λειτουργεί από τα μέσα περίπου του 16ου αιώνα².

Στα λίγα αρχειακά τεκμήρια που διαθέτουμε για την πρώτη περίοδο της λειτουργίας του, έρχονται να προστεθούν ορισμένα νέα έγγραφα που εντοπίστηκαν στο Κρατικό Αρχείο της Βενετίας και θα σχολιαστούν στις επόμενες γραμμές. Το περιεχόμενό τους αφορά κυρίως στις σχέσεις που ανέπτυξε το μοναστήρι με τις βενετικές αρχές στην προσπάθεια που κατέβαλλε για να επιβιώσει και να

1. Στη γλώσσα των κατοίκων χρησιμοποιείται ο τύπος 'Μαλά. Σε έγγραφα απαντά και ως Ομαλόν, Δαμαλά και Μαλλά. Για την περιοχή των Ομαλών βλ. ΗΛ. ΤΣΙΤΣΕΛΗ, «Ονόματα θέσεων εν Κεφαλληνία μετά τοπογραφικών, ιστορικών και αρχαιολογικών σημειώσεων», *Παρνασσός* 1 (1877), σελ. 851.— ΑΝΤ. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗ, *Γεωγραφία πολιτική νέα και αρχαία του νομού Κεφαλληνίας. Κεφαλληνία. Ιθάκη. Άτοκος. Αρκοῦδι. Κάλamos. Καστός και Εχινάδες*, Αθήνα 1890, σελ. 63-66 και 183.— ΗΛ. ΤΣΙΤΣΕΛΗ, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, τόμ. 2, Αθήνα 1960, σελ. 250-251 (στο εξής: ΤΣΙΤΣΕΛΗ, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*).— Δ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ, «Κεφαλληνίας ιστορικά και τοπωνυμικά», *ΕΕΒΣ* 6 (1929), σελ. 197-198.

2. Για το μοναστήρι του Αγίου Γερασίμου βλ. Ι. ΠΑΡΤΣ, *Κεφαλληνία και Ιθάκη. Γεωγραφική μονογραφία. Μετάφραση Λ. Γ. Παπανδρέου*, Αθήνα 1892, σελ. 221-222.— ΤΣΙΤΣΕΛΗ, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, σελ. 250-271.— Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, «Εκ του τοπωνυμικού της Ιθάκης. ΙΙ. Πόλι, Αρκουμαναί-Αλκομεναί, Ιερουσαλήμ», *ΕΕΒΣ* 29 (1959), σελ. 343-344.— Πρωτοπρ. Κ. ΓΚΕΛΗ, *Ιερὸν Κοινόβιον Ι. Μονῆς Αγ. Γερασίμου ἐν Κεφαλληνίᾳ. Κατὰ τα Πατριαρχικά Σιγίλλια και λοιπὰ έγγραφα*, Αθήνα, Έκδοσις Ι. Μονῆς Αγ. Γερασίμου «Νέα Ιερουσαλήμ», 1969 (στο εξής: ΓΚΕΛΗ, *Ιερὸν Κοινόβιον*).

αναπτυχθεί οικονομικά. Η μελέτη των εγγράφων, σε συνδυασμό με την ήδη γνωστή βιβλιογραφία, μας επιτρέπει να σχηματίσουμε μια αρκετά ικανοποιητική εικόνα για το μοναστήρι κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 16ου αιώνα.

Πριν προχωρήσουμε είναι απαραίτητη μια διευκρίνηση. Την περίοδο που μας απασχολεί το μοναστήρι αναφέρεται με διάφορα ονόματα όπως *Θεοτόκου Μαρίας λεγομένης Ἱερουσαλήμ*, *Santa Maria di Hierusalem*, *Νέα Ἱερουσαλήμ*. Το ίδιο γίνεται και κατά τον 17ο αι. Η ονομασία *Μονή Ἁγίου Γερασίμου* που ισχύει σήμερα καθιερώθηκε σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις μόλις στις αρχές του 18ου αι.³ Για να μην προκληθεί σύγχυση λοιπόν, τέθηκε στον τίτλο του άρθρου η σύγχρονη ονομασία του μοναστηριού. Στην παρουσίαση αντίθετα των ιστορικών στοιχείων χρησιμοποιούνται οι εκάστοτε αναφορές των πηγών. Ειδικότερα η ονομασία *Santa Maria di Hierusalem* των ιταλικών εγγράφων μεταφράζεται σε Παναγία της Ιερουσαλήμ.

* * *

Στην περιοχή των Ομαλών υπήρχε μοναστήρι αφιερωμένο στην Παναγία τουλάχιστον από τον 13ο αιώνα. Πιο συγκεκριμένα, στο Πρακτικό της Λατινικής Επισκοπής Κεφαλληνίας που χρονολογείται το 1264, αναφέρεται ότι ανήκε στην Επισκοπή χωράφι πλησίον τοῦ Περιβολισιάνου τὸ σύνεγγις χωραφίου τῆς ἁγίας Ἱερουσαλήμ μοδίου α ἡμ⁴. Το μοναστήρι φαίνεται πως σταδιακά ερημώθηκε. Αποφασιστικό ρόλο στην εξέλιξη αυτή, κατά πάσα πιθανότητα, έπαιξε η συρρίκνωση της λατινικής εκκλησίας του νησιού.

Τις πρώτες δεκαετίες του 16ου αιώνα το μοναστήρι επαναλειτούργησε, ως ορθόδοξο πλέον. Ο παπάς Γεώργιος Βάλσαμος εὐρί-

3. Μια πρώτη συναγωγή των ονομασιών που είχε κατά διαστήματα το μοναστήρι γίνεται στο άρθρο της ΝΤΙΑΝΑΣ ΑΝΤΩΝΑΚΑΤΟΥ, «Περί του Ιερεμία Κατσαίτη επισκόπου Μαΐνης και ηγουμένου της μονής Νέας Ιερουσαλήμ Κεφαλληνίας», *Πρακτικά του Α' Συνεδρίου Λακωνικών Σπουδών*, τόμ. 2 [=Λακωνικά Σπουδαί 5 (1980)], σελ. 395 (σημ. 3)-396.

4. Θ. ΣΤ. ΤΖΑΝΝΕΤΑΤΟΥ, *Το Πρακτικόν της Λατινικής Επισκοπής Κεφαλληνίας του 1264 και η Επιτομή αυτού. Κριτική έκδοσις αυτών*, Αθήνα 1965, σελ. 76 στίχ. 718-719.

σκεται ἀνακαινιστῆς τῆς ἄνωθεν μονῆς, ἣ ὁποία ὡς αὐτὸς λέγει ἦτο μοναγρίδιον (;) ἄοικον καὶ αὐτὸς τὸ ἐπίασε (;) καὶ τὸ ὠκοδόμησε καὶ τὸ ἀνάκτησε μὲ συνδρομὴν καὶ κόπον ἰδικόν του καὶ μὲ ἐλεημοσύνην τῶν Χριστιανῶν, αναφέρεται σε ἐγγράφο του 1561⁵. Τὰ αποτελέσματα φαίνεται ὅτι υπῆρξαν ενθαρρυντικά. Το ἐπιβεβαιώνει ἡ μαρτυρία του Γάλλου προσκυνητῆ του Αγίου Τάφου Denis Possot που το 1532 ἐγράφε στο οδοιπορικό του γιὰ τὴν Κεφαλονιά ὅτι *En la dicte isle il y a ung monastere grec nommè Sancta Maria*⁶.

Ἡ ἀνάπτυξη ὡστόσο του μοναστηρίου ἀρχίζει οὐσιαστικά ἀπὸ τον Γεράσιμο Νοταρά. Ὁ μοναχὸς αὐτὸς ἀπὸ τὰ Τρίκαλα τῆς Κορινθίας, ἀφοῦ περιπλανήθηκε γιὰ πολλὰ χρόνια σε διάφορα μοναστικά κέντρα του ἐλληνικοῦ χώρου, ἐφθάσε το 1554 στὴν Κεφαλονιά⁷. Γιὰ ἕξι χρόνια ἐζῆσε σαν ἐρημίτης σε σπήλαιο νοτιοδυτικά του Ἀργοστολιού. Το 1560 ἐκδήλωσε τὴν πρόθεσή του νὰ ἐγκατασταθεῖ στο μοναστήρι τῆς Παναγίας Ἱερουσαλήμ στὴν περιοχὴ τῶν Ομαλῶν καὶ ἦλθε σε ἐπαφὴ μὲ τον παπὰ Γεώργιο Βάλσαμο. Γιὰ τὴ συμφωνία που ἐπῆλθε μὰς ἐνημερώνει ἡ συμβολαιογραφικὴ πράξη που συντάχθηκε τὴν 1η Σεπτεμβρίου 1561 ἀπὸ το δημόσιο νοτάριο Ἰωάννη Κατσαῖτη ἐνώπιον τριῶν μαρτύρων⁸. Ὁ παπὰ Γεώρ-

5. ΤΣΙΤΣΕΛΗ, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, σελ. 252.

6. ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ, ὅ.π., σελ. 197. Πρβλ. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, ὅ.π., σελ. 344.

7. Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση του Αγίου Γερασίμου βλ. † Ἀρχιεπ. ΧΡΥΣ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Ὁ Ἅγιος Γεράσιμος «Ὁ Νέος» ἀσκητῆς Κεφαλληνίας (1509 - 15 Αυγ. 1579). Γ'.* Συμβολαί εἰς τὴν ἱστορίαν του μοναχικοῦ βίου ἐν Ἑλλάδι, Ἐπιμ. Γρ. Παπαμιχαήλ, Ἀθήνα 1941. Ἡ νεότερη βιβλιογραφία εἶναι συγκεντρωμένη στο βιβλίο του Πρωτοπρ. Κ. ΓΚΕΛΗ, *Ὁ Ἅγιος Γεράσιμος Κεφαλληνίας τῶν Ὀρθόδοξων προστάτης (Βιογραφία - Θαύματα - Εγκώμια)*, Ἀθήνα, Ἐκδοσις Ἰ. Μονῆς Αγ. Γερασίμου, 1986³ (στο ἐξῆς: ΓΚΕΛΗ, Ἅγιος Γεράσιμος). Στο πρόσωπο του Αγίου εἶναι ἀφιερωμένο καὶ το τεύχος *Μικρὸ ἀφιέρωμα στον Ἅγιο Γεράσιμο*, Πειραιάς, Ἀδελφότητα Κεφαλλήνων καὶ Ἰθακησίων Πειραιά, 1987, στο ὁποῖο δημοσιεύονται τὰ ἀρθρα τῶν: Ν. Γ. ΜΟΣΧΟΝΑ, «Πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάσταση στὴν Κεφαλονιά τον 16ο αἰῶνα», σελ. 3-12.— Πρωτοπρ. Γ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, «Ὁ Ἅγιος Γεράσιμος. Μία θεώρηση μέσα ἀπὸ τὸ πρίσμα τῆς ὀρθόδοξης-ρωμαϊκῆς παράδοσης», σελ. 13-19.— ΣΠ. ΛΟΥΚΑΤΟΥ, «Ὁ Ἅγιος Γεράσιμος ὡς κοινωνικὸς ἐργάτης», σελ. 21-28.

8. Ἡ συμβολαιογραφικὴ πράξη δημοσιεύτηκε γιὰ πρώτη φορὰ στο βιβλίο του ΤΣΙΤΣΕΛΗ, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, σελ. 252-253. Ἀναδημοσιεύτηκε στα βιβλία του ΓΚΕΛΗ, *Ἱερόν Κοινόβιον*, σελ. 23-24 καὶ *Ἅγιος Γεράσιμος*, σελ. 68-69.

γιος Βάλσαμος παραχώρησε το μοναστήρι τῆς ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας λεγομένης Ἱερουσαλήμ, εἰς τὴν τοποθεσίαν τῶν Ὀμαλῶν που εἶχε ανακαινίσει παλαιότερα με δικά του ἐξοδα, μετὰ πάντων αὐτοῦ τῶν δικαιωμάτων, ὑποστατικῶν αὐτοῦ καὶ κτισμάτων, καὶ πᾶν ἕτερον ὅτι εἶναι τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου, στο μοναχὸ Γεράσιμο ὃς ἐστὶ ξένος. Ο τελευταῖος μπορούσε εἰς τὸ αὐτὸ μοναστήριον καὶ εἰς τὰ παντοῖα αὐτοῦ πράγματα κινητὰ καὶ ἀκίνητα νὰ ποιήσῃ αὐτὸς ὡς αὐτὸς θέλει εἰς τὸ αὐτὸ μοναστήριον, εἰς ἀνακαινισμόν καὶ δόξαν Θεοῦ, νὰ ποιήσῃ δὲ αὐτὸ καλογηρικὸν γυναικῶν ἢ ἀνδρῶν, ὡς αὐτοῦ καλλιοτέρα φανῆ εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ εἰς ἔπαινον καὶ μνημόσυνον τῶν ἀνακαινιζόντων καὶ πάντων τῶν Χριστιανῶν, ὁποῖον μοναστήριον νὰ εἶναι καὶ διαμένει εἰς χεῖρας μοναχικοῦ τάγματος ἢ μοναχῶν ἢ ἀξίων καὶ ἐντίμων.

Το μοναστήρι που αρχίζει να λειτουργεῖ στην περιοχή των Ομαλῶν τις τελευταῖες δεκαετίες του 16ου αἰώνα, αποτέλεσε τον πόλο ἐλξης των κατοίκων του νησιού⁹. Αυτό κατὰ κύριο λόγο οφειλόταν στην προσωπικότητα του μοναχοῦ Γερασίμου. Ο λιτός τρόπος ζωῆς και το ἔργο του προκάλεσαν γρήγορα μεγάλο ενδιαφέρον. Ο τερματισμὸς τῆς παρατεταμένης ανομβρίας και η αποφυγή τῆς τουρκικῆς κατάληψης κατὰ το 1571 αποδόθηκαν στις δεήσεις του. Ἀρκετοὶ κάτοικοι, για να ενισχύσουν τη δύσκολη προσπάθεια που εἶχε αναλάβει, παραχώρησαν πρόθυμα στη μονὴ κτήματά τους. Το 1569 η μονὴ αριθμούσε ἤδη εἴκοσι μοναχὲς και διέθετε αξιόλογη ἀκίνητη περιουσία. Το κλίμα ωστόσο που εἶχε να αντιμετωπίσει το μοναστήρι ἦταν δυσμενὲς καθὼς υποχρεωνόταν, ὅπως ἄλλωστε συνέβαινε και με ὅλα τα ορθόδοξα ἐκκλησιαστικὰ ἰδρύματα του νησιού, να καταβάλλει το φόρο τῆς δεκάτης για την περιουσία που διέθετε¹⁰. Και αν μεν αὐτὸ το μέτρο ἦταν ιδιαίτερα επαχθὲς για τα πα-

9. Στην κοινωνική κυρίως προσφορά του Γερασίμου στην Κεφαλονιά αναφέρονται τα ἄρθρα: του ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, ὀ.π., σελ. 13-19 και του ΛΟΥΚΑΤΟΥ, ὀ.π., σελ. 21-28.— Βλ. και Πρωτοπρ. Γ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, «Ο Ἅγιος Γεράσιμος στα Ἐπτάνησα», εφημ. *Εκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* (Αθηνῶν), 1 και 16 Οκτωβρίου 1985 (= *Μικρὰ ἱστορικὰ*, τεύχ. 1, Λευκωσία, Πολιτιστικὸς Ὀμιλος «Οἱ Ρίζες», 1988, σελ. 23-26).

10. Η δεκάτη ἦταν ἄμεσος φόρος που βάρυε ὅλα τα γεωργικὰ προϊόντα και καταβαλλόταν σε εἶδος ἢ σε χρῆμα. Με δουκικό διάταγμα στις 15 Αυγούστου 1505 καθορίστηκε

λαιότερα μοναστήρια, στα καινούργια, που προσπαθούσαν να αναπτυχθούν, δημιουργούσε αξεπέραστα εμπόδια.

Τα εγκωμιαστικά σχόλια που διατυπώνονταν για το νέο μοναστήρι όπως ήταν φυσικό απασχόλησαν τις βενετικές αρχές που φρόντισαν να ενημερωθούν για το θέμα. Σε επίσκεψη που πραγματοποίησε στο χώρο ο προβλεπτής της Κεφαλονιάς Marc' Antonio Giustinian¹¹, είχε την ευκαιρία να διαπιστώσει ότι οι φήμες που κυκλοφορούσαν για το σημαντικό έργο που πραγματοποιούνταν εκεί ανταποκρίνονταν πλήρως στην πραγματικότητα. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης ο Γεράσιμος βρήκε την ευκαιρία και παρακάλεσε το βενετό αξιωματούχο να καθορίσει με διάταγμα ώστε τα λίγα έσοδα που διέθετε μέχρι τότε το μοναστήρι από τις παραχωρήσεις των πιστών να μην υπόκεινται σε καμία επιβάρυνση προς το δημόσιο. Κατά τα λεγόμενά του, ήταν τόσο λίγα, που δεν αρκούσαν ούτε για τη στοιχειώδη διατροφή των μοναχών. Το αίτημα του ορθόδοξου μοναχού φάνηκε δίκαιο στον Marc' Antonio Giustinian. Γι' αυτό και με διάταγμα που εξέδωσε στις 25 Απριλίου 1569, όρισε ότι στο μέλλον τα έσοδα που είχε μέχρι τότε το μοναστήρι της Παναγίας της Ιερουσαλήμ δεν έπρεπε να υπόκεινται στη δεκάτη ή σε οποιαδήποτε άλλη επιβάρυνση αλλά αντίθετα να είναι ελεύθερα και απαλλαγμένα, όπως συνέβαινε με την αντίστοιχη ακίνητη περιουσία των μοναστηριών της Παναγίας των Σισίων (*Madonna di Sissia*) και της Παναγίας της Νίκης (*Madonna della Vittoria*). Στο διάταγμα του ο προβλεπτής της Κεφαλονιάς αναφερόταν με πολύ κολακευτικές εκφράσεις στο έργο που γινόταν στο

ότι κανένας, ούτε καν τα μοναστήρια και οι ευαγείς οίκοι, δεν εξαιρείται της καταβολής της δεκάτης χωρίς ρητή απόφαση που θα προερχόταν από τη Βενετία. Βλ. Α. Μ. ΑΝΔΡΕΑΔΗ, *Περί της οικονομικής διοικήσεως της Επτανήσου επί Βενετοκρατίας*, τόμ. 2, Αθήνα 1914, σελ. 118-134 (ιδιαίτερα στις σελ. 120-121).

11. Ο Marc' Antonio Giustinian του ποτέ Nicolò εκλέχτηκε προβλεπτής της Κεφαλονιάς στις 5 Σεπτεμβρίου 1568. Βλ. CH. HOPF, *Chroniques gréco-romanes inédites ou peu connues publiées avec notes et tables généalogiques*, Βερολίνο 1873, σελ. 400. Στη θέση αυτή υπηρέτησε από τις 27 Μαρτίου 1569 μέχρι τις 7 Μαρτίου 1571. Βλ. ASV, *Segretario alle Voci-Elezioni del Maggior Consiglio*, registro 4 (1562-1570), φφ. 169^v-170^r.

μοναστήρι. Η απόφασή του αυτή, υποστήριζε, αποτελούσε θεάρεστο έργο και απολύτως σύμφωνο με τις αρχές του χριστιανισμού. Η ζημιά που θα υφίστατο το βενετικό κράτος, που πάντα ήταν προσανατολισμένο στο να βοηθά και να ενισχύει τους ιερούς και θρησκευτικούς τόπους, ήταν μηδαμινή¹².

Με την απόφαση που ελήφθη στις 25 Απριλίου 1569 φάνηκε προς στιγμή ότι ο κύριος στόχος του Γερασίμου επιτεύχθηκε. Χάρη στην ευνοϊκή ρύθμιση το μοναστήρι κινήθηκε με περισσότερη άνεση τα αμέσως επόμενα χρόνια. Πολύ γρήγορα όμως επιδιώχθηκε η κατοχύρωσή της και από τα ανώτατα όργανα της Βενετίας. Ο πιο πιθανός λόγος που ώθησε τον Γεράσιμο σε αυτή την κίνηση οφείλεται στην υποψία του ότι η απόφαση μπορούσε να ακυρωθεί στο μέλλον από κάποιο προβλεπτή της Κεφαλονιάς. Ίσως ακόμη να έτρεφε την ελπίδα ότι τυχόν νέα θετική κατάληξη της υπόθεσης θα μπορούσε να συμπεριλάβει και την ακίνητη περιουσία που είχε περιέλθει στο μοναστήρι ύστερα από το έτος 1569, η οποία δεν ήταν καθόλου ευκαταφρόνητη.

Την πρόθεση να υποβάλουν σχετικό αίτημα οι αντιπρόσωποι του μοναστηριού, εξ ονόματος του Γερασίμου, ανακοίνωσε με επιστολή που έστειλε ο προβλεπτής της Κεφαλονιάς Francesco Tiepolo¹³ στις 28 Οκτωβρίου 1577 προς το δόγη της Βενετίας Sebastiano Venier. Σε αυτήν, αφού τον ενημέρωνε σύντομα για το θέμα που είχε ανακύψει, σχολίαζε ότι τόσο ο ηγούμενος όσο και οι μοναχές του μοναστηριού, αποτελούσαν πρότυπα χριστιανικής ζωής. Για το λόγο αυτό έπρεπε να γίνει αποδεκτό το αίτημά τους. Έτσι θα συνέχιζαν το θεάρεστο έργο που είχαν αναλάβει προς όφελος του βενετικού κράτους και των κατοίκων της Κεφαλονιάς¹⁴. Στην

12. ASV, *Collegio - Lettere*, filza 58 (Μάρτιος-Αύγουστος 1578), δίφυλλο: Αντίγραφο απόφασης του προβλεπτή της Κεφαλονιάς Marc' Antonio Giustinian (25 Απριλίου 1569).

13. Ο Francesco Tiepolo του Nicolò εκλέχτηκε προβλεπτής Κεφαλονιάς στις 19 Φεβρουαρίου 1576. Βλ. HOPF, ό.π., σελ. 400. Στη θέση αυτή υπηρέτησε από τις 15 Ιουλίου 1576 μέχρι τις 14 Ιουλίου 1578. Βλ. ASV, *Segretario alle Voci-Elezioni del Maggior Consiglio*, registro 5 (1570-1577), φφ. 192^v-193^r.

14. ASV, *Collegio - Lettere*, filza 58 (Μάρτιος-Αύγουστος 1578), δίφυλλο: Επι-

αρχή της επιστολής του ο Francesco Tiepolo ανέφερε ότι *Supplicheranno riverentemente la Serenità Vostra li intervenientii per il reverendo monaco di Santa Maria di Hierusalem di questo loco*. Η διατύπωση αυτή είναι ασαφής και μας κάνει να υποθέσουμε ότι επικεφαλής της αντιπροσωπείας που θα υπέβαλε το αίτημα ήταν ο Γεράσιμος. Προφανώς όμως ο βενετός αξιωματούχος θέλει να υπογραμμίσει ότι τα πρόσωπα που θα υπέβαλλαν την αίτηση ήταν εξουσιοδοτημένα από τον μοναχό.

Η αίτηση που υπέβαλλαν οι αντιπρόσωποι του μοναστηριού στο Collegio, στις 2 Ιανουαρίου 1578 (more veneto 1577), ήταν πολύ προσεκτικά συνταγμένη. Ξεκινούσε από το γεγονός ότι η Γαληνοτάτη ενίσχυε πάντοτε τους θρησκευτικούς τόπους. Στη συνέχεια, αφού περιέγραφε τους λόγους που ώθησαν το 1569 τον Marc' Antonio Giustinian να λάβει την ευνοϊκή για το μοναστήρι απόφαση, ζητούσε την έγκρισή της¹⁵.

Η αίτηση, κατά πλειοψηφία, διαβιβάστηκε από τους συμβούλους (consiglieri) στους σοφούς (savi) του Collegio για να γνωματεύσουν σχετικά με την εγκυρότητά της. Οι τελευταίοι, στις 19 Ιανουαρίου, αποφάνθηκαν ομόφωνα ότι το αίτημα που είχε υποβληθεί ήταν σωστό.

Κάτω από ευνοϊκές συνθήκες λοιπόν, στις 3 Μαρτίου 1578 συζητήθηκε στο Collegio το αίτημα των μοναχών της Παναγίας Ιερουσαλήμ της Κεφαλονιάς. Παρά τις προβλέψεις όμως το αποτέλεσμα που προέκυψε δεν ήταν θετικό. Το ανώτατο βενετικό σώμα έκρινε ότι ο προβλεπτής Κεφαλονιάς Marc' Antonio Giustinian κακώς είχε κάνει στις 25 Απριλίου 1569 την παραχώρηση προς το μοναστήρι. Όπως παρατηρούσε με έμφαση, η παραχώρηση ήταν αντίθετη στους βενετικούς νόμους. Έτσι, όχι μόνο δεν μπορούσε να την εγκρίνει, αλλά την διέκοπτε ακυρώνοντάς την. Για την από-

στολή του προβλεπτή της Κεφαλονιάς Francesco Tiepolo προς το δόγη της Βενετίας Sebastiano Venier (28 Οκτωβρίου 1577).

15. ASV, *Collegio - Lettere*, filza 58 (Μάρτιος-Αύγουστος 1578), δίφυλλο: Αίτηση των αντιπροσώπων του μοναστηριού της Παναγίας Ιερουσαλήμ προς το δόγη της Βενετίας [Sebastiano Venier] και το Collegio (2 Ιανουαρίου 1578 [more veneto 1577]).

φαση που ελήφθη ειδοποιήθηκε ο τότε προβλεπτής Κεφαλονιάς Francesco Tierolo, ώστε να είναι ενήμερος και να φροντίσει για την εκτέλεσή της. Το ίδιο όφειλαν να κάνουν και όσοι θα καταλάμβαναν στο μέλλον την ίδια θέση¹⁶.

Η απάντηση ήταν σαφέστατη και δεν άφηγε κανένα περιθώριο για παρερμηνείες. Εντύπωση ωστόσο προκαλεί η αυστηρότητα με την οποία αντιμετώπισε η Βενετία την υπόθεση του μοναστηριού. Δεν επιδεικνύει ούτε την ελάχιστη μετριοπάθεια, όπως συνέβη στις περιπτώσεις άλλων μοναστηριών του ελληνικού χώρου που την ίδια περίπου περίοδο υπέβαλλαν αιτήματα για οικονομική ενίσχυση.

Μια πρώτη δικαιολογία για τη στάση της αποτελεί η φροντίδα για την άσκηση συνεπούς δημοσιονομικής πολιτικής. Από τη στιγμή που είχε καθοριστεί, από τις αρχές ήδη του 16ου αιώνα, ότι τα ορθόδοξα μοναστήρια υπόκεινταν στη φορολογία της δεκάτης για την παρουσία που διέθεταν δεν επιτρεπόταν καμιά παρέκκλιση. Μοναδικές εξαιρέσεις κατά τα φαινόμενα αποτελούσαν τα μοναστήρια της Παναγίας των Σισίων¹⁷ και της Παναγίας της Νίκης¹⁸ που είχαν επιτύχει παλαιότερα τη φορολογική απαλλαγή τους.

Τη στάση της Βενετίας επηρέασε προφανώς και το γεγονός ότι το μοναστήρι ήταν σχετικά καινούργιο. Έτσι, παρά τις διαβεβαιώσεις από διάφορες πλευρές ότι οι μοναχές διάκεινταν ευνοϊκά προς το βενετικό κράτος, δεν είχε ακόμη προλάβει να δώσει απτά δείγματα προσφοράς κάποιας βοήθειας, πράγμα που γινόταν συνήθως σε περιόδους πολέμου. Στη μεγάλη σημασία που έδινε σε αυτή την προσφορά η Γαληνοτάτη θα έχουμε την ευκαιρία να αναφερθούμε και πιο κάτω.

Στην ανατροπή τέλος της απόφασης του 1569 ωθήθηκε, κατά

16. ASV, *Collegio - Lettere*, filza 58 (Μάρτιος-Αύγουστος 1578), λυτό φύλλο: Επιστολή του Collegio προς τον προβλεπτή της Κεφαλονιάς και τους διαδόχους του (3 Μαρτίου 1578).

17. Για το μοναστήρι βλ. ΤΣΙΤΣΕΛΗ, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, σελ. 273-289 (κυρίως σελ. 277). Για τη νεότερη βιβλιογραφία βλ. ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ ΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΙΡΜΠΛΗ, «Μονή Σισίων Κεφαλονιάς», *Πρακτικά του Ε' Διεθνούς Πανιωνίου Συνεδρίου*, τόμ. 3, Αργιστόλι 1991, σελ. 179-212.

18. Για το μοναστήρι βλ. ΤΣΙΤΣΕΛΗ, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, σελ. 382-385.

τη γνώμη μου, το Collegio και για τον επιπλέον λόγο ότι είχε ληφθεί από τον Marc' Antonio Giustinian, ο οποίος ήταν από τα πιο αμφιλεγόμενα πρόσωπα στη Βενετία εκείνη την περίοδο. Γόνος αριστοκρατικής οικογένειας ίδρυσε το 1545 το δεύτερο τυπογραφείο εβραϊκών βιβλίων στην πόλη. Το 1553 όμως, ύστερα από παπική εγκύκλιο με την οποία απαγορεύτηκε η έκδοση εβραϊκών βιβλίων, υποχρεώθηκε να το κλείσει¹⁹. Η οικονομική καταστροφή του δεν αποτράπηκε παρά την ανάληψη σημαντικών δημοσίων θέσεων αργότερα. Τα χρόνια 1569-1571 διετέλεσε προβλεπτής Κεφαλονιάς, αλλά η θητεία του δεν μπορεί να χαρακτηριστεί επιτυχημένη. Σύμφωνα με έγγραφη αναφορά διαμαρτυρίας των κατοίκων του νησιού, που είχαν υποβάλει ο Δήμος Καλαβρίας και ο Ιωάννης Μεταξάς στο Collegio στις 7 Μαρτίου 1571, δημιουργούσε συνέχεια προβλήματα με την αυταρχική συμπεριφορά του²⁰. Περισσότερο φιλικός αντίθετα φαίνεται πως ήταν απέναντι στους Εβραίους και η στάση του αυτή συνδέεται με τις πληροφορίες για λειτουργία στο νησί τυπογραφείου που τύπωνε εβραϊκά και αραβικά βιβλία, τα οποία διοχετεύονταν στις τουρκοκρατούμενες περιοχές. Για την έκδοση των βιβλίων ο Giustinian καταγγέλθηκε ότι χρησιμοποιούσε το διοικητήριό του ή το πλοίο του. Με την εισαγωγή των αιρετικών ιδεών κινδύνευε να μετατραπεί η Κεφαλονιά *a guisa di Genova o d' altra città di Dio ribella*. Οι έρευνες που ξεκίνησαν την άνοιξη του 1570 απέβησαν τελικά άκαρπες, αλλά, όπως αποδείχτηκε από τις μετέπειτα εξελίξεις, κάποιες από τις κατηγορίες πρέπει να ευσταθούσαν. Στις 25 Ιουλίου 1571, λίγους μήνες δηλαδή μετά την αναχώρησή του από την Κεφαλονιά, πέθανε στη Βενετία ο πρωταγωνιστής του επεισοδίου. Οι «παράνομες» δραστηριότητές του ωστόσο συνέχισαν να απασχολούν τις αρχές και στα χέρια του γιου του Antonio κατασχέθηκαν το 1574 πολλά

19. Βλ. P. F. GRENDLER, *L'Inquisizione Romana e l'editoria a Venezia 1540-1605*, Ρώμη 1983, σελ. 134-139 και 176-178.

20. Γ. Σ. ΠΛΟΥΜΙΑΗ, *Αιτήματα και πραγματικότητες των Ελλήνων της Βενετοκρατίας (1554-1600)*, Ιωάννινα 1985, σελ. IX, 34 (αρ. 113) και 137.

απαγορευμένα εβραϊκά βιβλία²¹. Η αναφορά στο πρόσωπό του από τους αντιπροσώπους της Παναγίας Ιερουσαλήμ επηρέασε την τελική απόφαση του Collegio όπως αυτή εκφράστηκε στις 3 Μαρτίου 1578. Το ανώτατο βενετικό σώμα, άσχετα με τη νομιμότητα ή όχι της συγκεκριμένης παραχώρησης της 25ης Απριλίου του 1569 προς το ορθόδοξο μοναστήρι, είναι σαφές ότι ήθελε να κρατήσει αποστάσεις από κάθε μέτρο που είχε λάβει ο Marc' Antonio Giustinian κατά τη διάρκεια της θητείας του ως προβλεπτής της Κεφαλονιάς.

* * *

Η αγωνιώδης προσπάθεια του μοναχού Γερασίμου για την πρόοδο του έργου που δημιούργησε έληξε έτσι άδοξα. Τα περιθώρια που είχε για να ανατρέψει την απόφαση περιορίστηκαν. Με το θάνατό του στις 15 Αυγούστου 1579 τα νέα δεδομένα που προέκυψαν για το μοναστήρι δεν ήταν καθόλου ενθαρρυντικά. Για την καινούργια περίοδο που ξεκίνησε για το μοναστήρι μας ενημερώνει το πρακτικό ταφής και εκλογής ηγουμένης που συντάχθηκε στις 20 Αυγούστου από το συμβολαιογράφο Θεόδωρο Χαλκιόπουλο²². Ηγουμένη εκλέχτηκε η μοναχή Λαυρεντία ή Λεοντία²³, λειτουργός και πνευματικός έγινε ο μοναχός Ιωαννίκιος και αδελφός και επιτηρητής ο μοναχός Γερμανός. Όλοι αποτελούσαν προσωπικές επι-

21. Για το θέμα βλ. P. C. IOLY ZORATTINI, *Processi del S. Ufficio di Venezia contro ebrei e giudaizzanti (1561-1570)*, Φλωρεντία 1982, σελ. 23-24 (στις σελ. 139-172 του βιβλίου δημοσιεύονται οι δυο αναλυτικές δικογραφίες που σχηματίστηκαν κατά των Giustinian). Πρβλ. GRENDLER, ό.π., σελ. 204-206 και 226 και ΠΛΟΥΜΙΑΗ, ό.π., σελ. IX. Η ενδιαφέρουσα αυτή υπόθεση αποτέλεσε αντικείμενο επιστημονικής ανακοίνωσης του Ν. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, «Ένα τυπογραφείο στην Κεφαλονιά του 16ου αι.», *Ε' Διεθνές Πανιώνιο Συνέδριο. Γενικό - Αναλυτικό Πρόγραμμα*, Αργοστόλι Κεφαλονιάς 1986, σελ. 41 και 68.

22. Πρωτοδημοσιεύτηκε στο βιβλίο του ΤΣΙΤΣΕΛΗ, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, σελ. 256. Πρβλ. και ΓΚΕΛΗ, *Ιερόν Κοινόβιον*, σελ. 25-28.— ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Άγιος Γεράσιμος*, σελ. 99-100.

23. Στο πρακτικό ταφής του Γερασίμου αναφέρεται ότι εξελέγη ηγουμένη η μοναχή Λαυρεντία. Μάλλον όμως πρόκειται για αντιγραφικό λάθος του Ηλ. Τσιτσέλη, αφού στο σιγίλλιο του οικουμενικού πατριάρχη Ιερεμία Β' του 1582 (βλ. σημ. 26) αναφέρεται ότι ηγουμένη του μοναστηριού ήταν η Λεοντία. Η αναντιστοιχία αυτή επισημαίνεται και από τον ΓΚΕΛΗ, *Ιερόν Κοινόβιον*, σελ. 28.

λογές του ιδρυτή πριν από το θάνατό του, τις οποίες ενέκριναν με την ψήφο τους οι μοναχές.

Στις 20 Οκτωβρίου 1581 έγινε η ανακομιδή του λειψάνου του Γερασίμου, το οποίο βρέθηκε ανέπαφο. Παρών ήταν ο μητροπολίτης Φιλαδελφείας Γαβριήλ Σεβήρος που είχε έλθει από τη Βενετία ως πατριαρχικός έξαρχος. Το αξιοσημείωτο γεγονός προσπάθησε να υποβαθμίσει ο λατινικός κλήρος, αλλά διαδόθηκε γρήγορα μεταξύ των κατοίκων του νησιού. Στη διένεξη, που προς στιγμή απειλήθηκε, ενεπλάκη το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Τελικά το λείψανο ξαναθάφτηκε για οκτώ μήνες, αλλά και μετά τη νέα ανακομιδή του το 1582 βρέθηκε πάλι ανέπαφο²⁴.

Εκμεταλλεούμενες την παραμονή του Γαβριήλ Σεβήρου οι μοναχές ζήτησαν να γίνει το μοναστήρι τους πατριαρχικό σταυροπήγιο²⁵. Αποτελούσε, όπως υποστήριξαν, παλαιά επιθυμία του Γερασίμου την οποία δεν πρόλαβε να υλοποιήσει. Η αίτηση που συντάχθηκε απεστάλη στην Κωνσταντινούπολη και έγινε αμέσως αποδεκτή. Με ειδικό σιγίλλιο που εξαπέλυσε το Φεβρουάριο του 1582 ο οικουμενικός πατριάρχης Ιερεμίας Β' (ο Τρανός) όρισε *ἵνα ἡ εἰρημένη αὕτη Μονή, ἡ Νέα Ἱερουσαλήμ, πρῶτον μὲν εἴη καὶ ὀνομάζεται Πατριαρχικὸν Σταυροπήγιον, ἐλεύθερόν τε καὶ ἀκαταπάτητον, δεύτερον δὲ διάγει κοινοβιακῶς ὡς καὶ τὰ λοιπὰ διάγουσιν ἱερὰ καὶ θεῖα κοινόβια*²⁶.

Το αρχικό αίτημα ωστόσο για τη φορολογική απαλλαγή του μοναστηριού δεν εγκαταλείφθηκε, αλλά τέθηκε ξανά υπόψη των βενετικών αρχών ύστερα από λίγα χρόνια. Αφορμή αποτέλεσε η

24. Για το επεισόδιο βλ. ΤΣΙΤΣΕΛΗ, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, σελ. 255.

25. Οι επαφές του Γαβριήλ Σεβήρου με το μοναστήρι, που ξεκίνησαν τότε, φαίνεται ότι συνεχίστηκαν και τα επόμενα χρόνια. Σήμερα στο ηγουμενείο του μοναστηριού σώζεται προσωπογραφία του μητροπολίτη Φιλαδελφείας που είναι έργο του γνωστού ζωγράφου Εμμανουήλ Τζανφουρνάρη. Για το θέμα βλ. Μ. Ι. ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ, «Αι δύο προσωπογραφίαι του Γαβριήλ Σεβήρου και ο ζωγράφος Εμμανουήλ Τζανφουρνάρης», *Θησαυρίσματα* 7 (1970), σελ. 7-14 (πίν. Β' και Γ'1). Ο πίνακας δημοσιεύτηκε ασχολίαστα και από τον ΓΚΕΛΗ, *Ιερὸν Κοινόβιον*, σελ. 53 και στον τόμο *Κεφαλονιά, ἓνα μεγάλο μουσεῖο. Εκκλησιαστικὴ τέχνη*, (επιμ. Γ. Ν. Μοσχόπουλου) τόμ. 1: *Περιοχὴ Κραναίας*, Αργοστόλι 1989, σελ. 111, φωτογρ. 174.

26. ΓΚΕΛΗ, *Ιερὸν Κοινόβιον*, σελ. 30.

αποστολή πρεσβείας από την Κεφαλονιά στη Βενετία για την επίλυση ορισμένων εκκρεμοτήτων που απασχολούσαν το νησί²⁷.

Η σχετική απόφαση για την αποστολή της πρεσβείας ελήφθη στις αρχές Ιουνίου του 1584 σε συνεδρίαση του Συμβουλίου της Κοινότητας της Κεφαλονιάς. Τρίτο στον κατάλογο των οκτώ αιτημάτων που καταρτίστηκαν ήταν το θέμα της φορολογικής απαλλαγής της Παναγίας της Ιερουσαλήμ. Πιο συγκεκριμένα ζητούνταν να απαλλαγεί το μοναστήρι από κάθε φορολογική επιβάρυνση, ώστε να εξοικονομεί ποσό μέχρι και 30 δουκάτων το χρόνο. Τυχόν ευνοϊκή ρύθμιση θα ενίσχυε τις εικοσιδύο μοναχές στο έργο τους και θα χαροποιούσε ιδιαίτερα τους κατοίκους του νησιού²⁸.

Πριν από την αναχώρηση της πρεσβείας από την Κεφαλονιά για τη Βενετία ο κατάλογος των αιτημάτων του Συμβουλίου της Κοινότητας τέθηκε, όπως συνηθιζόταν, υπόψη της διοίκησης του νησιού²⁹ ώστε να διατυπώσει τη γνώμη της, γεγονός που θα διευκόλυνε τη συζήτηση που επρόκειτο να διεξαχθεί. Με αναλυτική έκθεσή της στις 20 Ιουνίου προς το δόγη της Βενετίας η διοίκηση της Κεφαλονιάς κατέθεσε τις απόψεις της. Για το θέμα της Παναγίας Ιερουσαλήμ επιβεβαίωνε τα σχετικά με την ίδρυση και τη λειτουργία της. Όπως επεσήμαινε συμπληρωματικά, το μοναστήρι καταστράφηκε και κάηκε από τους Τούρκους στον τελευταίο πόλεμο αλλά χάρη στις ελεημοσύνες των πιστών ανοικοδομήθηκε και αναπτύχθηκε περισσότερο επιτελώντας σπουδαίο έργο. Γι' αυτό

27. Τα αιτήματα που υπέβαλε η πρεσβεία και οι απαντήσεις της Συγκλήτου δημοσιεύτηκαν από τον Κ. Ν. ΣΑΘΑ, *Documents inédits relatifs à l'Histoire de la Grèce au Moyen Age*, τόμ. 5, Παρίσι 1883, σελ. 213-219. Το αρχειακό υλικό ωστόσο που συνδέεται με την πρεσβεία είναι ογκώδες και σώζεται στο Κρατικό Αρχείο της Βενετίας: ASV, *Senato Mar*, filza 90 (Ιούλιος-Οκτώβριος 1585). Βλ. σχετικά Κ. Γ. ΤΣΙΚΝΑΚΗ, «Οι προσπάθειες για την ίδρυση του φρουρίου της Άσου στην Κεφαλονιά (1576-1593)», *Πρακτικά του Ε' Διεθνούς Πανιωνίου Συνεδρίου*, τόμ. 1, Αργοστόλι 1989, σελ. 97-99.

28. ΣΑΘΑ, ό.π., σελ. 215 στίχ. 20-39. Το αίτημα για το μοναστήρι, μεταφρασμένο στα ελληνικά, δημοσιεύεται από τον ΤΣΙΤΣΕΛΗ, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, σελ. 259-260. Πρβλ. ΠΑΡΤΣ, ό.π., σελ. 221.

29. Τη διοίκηση (reggimento) της Κεφαλονιάς αποτελούσαν ο προβλεπτής (pronveditore), δύο σύμβουλοι (consiglieri) που ήταν Βενετοί υπήκοοι και ο γραμματέας (secretario). Προβλεπτής κατά το 1584 ήταν ο Alessandro Giorgio του ποτέ Paolo. Βλ. ΗΟΡΦ, ό.π., σελ. 400.

έπρεπε να εισακουσθεί το αίτημα για την εξαίρεση των μοναχών από την καταβολή χρηματικού ποσού 30 δουκάτων το χρόνο³⁰.

Η πληροφορία της διοίκησης της Κεφαλονιάς, σύμφωνα με την οποία το μοναστήρι της Παναγίας Ιερουσαλήμ είχε καταστραφεί και είχε καεί από τους Τούρκους τελευταία, αποτελεί ένα πρόβλημα. Το καλοκαίρι του 1571, κατά τη διάρκεια του Τέταρτου Βενετοτουρκικού Πολέμου, γνωρίζουμε ότι ο ναύαρχος των τουρκικών ναυτικών δυνάμεων Ουλούτς Αλή επιτέθηκε κατά της Κεφαλονιάς³¹. Οι περιοχές της Ερίσου, της Πυλάρου και της Θηνιάς λεηλατήθηκαν. Από τα στοιχεία ωστόσο που έχουμε στη διάθεσή μας δεν επιβεβαιώνεται ότι ανάμεσά τους ήταν και η Παναγία Ιερουσαλήμ. Αν έγινε αυτό, είναι βέβαιο ότι θα το χρησιμοποιούσε στα επιχειρήματά του και παλαιότερα το ορθόδοξο μοναστήρι όταν ζητούσε φορολογικές απαλλαγές από τους Βενετούς. Στο σημείο αυτό η διοίκηση της Κεφαλονιάς ή συγχέει το μοναστήρι με κάποιο άλλο, που ενδεχομένως καταστράφηκε εκείνη την περίοδο, ή χρησιμοποιεί τη λεηλασία ως τέχνασμα για να εκμαιεύσει μια θετική απάντηση της Βενετίας στο αίτημα που είχε υποβάλει η πρεσβεία. Αν λάβουμε υπόψη τα όσα προαναφέρθηκαν για τον τρόπο αντίδρασης της Γαληνοτάτης απέναντι σε ανάλογες εκκλήσεις ορθόδοξων μοναστηριών, πιο πιθανό είναι να συνέβη το δεύτερο.

Τα αιτήματα του Συμβουλίου της Κοινότητας της Κεφαλονιάς παρουσιάστηκαν επίσημα στο Collegio στις 18 Ιουλίου 1584 από τους Alvise Fasuoι και Σταμάτη Volterra που ήταν επικεφαλής της πρεσβείας. Αμέσως διαβιβάστηκαν στους Savi di Collegio που υποσχέθηκαν να απαντήσουν σύντομα. Αυτοί, επιθυμώντας να σχηματίσουν σαφέστερη εικόνα της κατάστασης, ζήτησαν στις 26 Αυγούστου την άποψη των Συνδίκων της Ανατολής (Sindici di Le-

30. ASV, *Senato Mar*, filza 90 (Ιούλιος-Οκτώβριος 1585): Αναφορά της διοίκησης της Κεφαλονιάς προς το δόγη της Βενετίας (20 Ιουνίου 1584).

31. Βλ. σχετικά Ι. Γ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, *Η Κρήτη κατά τον τέταρτο βενετοτουρκικό πόλεμο (1570-1571)*, Αθήνα 1978, σελ. 127, 129-130.— Γ. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τόμ. 1: *Από τα αρχαία χρόνια ως το 1797*, Αθήνα 1985, σελ. 85-86 όπου είναι συγκεντρωμένη και όλη η βιβλιογραφία για το θέμα.

vante) Zuanne Gritti και Giulio Garzoni, που μόλις είχαν επιστρέψει από περιοδεία τους στην Κρήτη και τα Ιόνια Νησιά και ήταν περισσότερο ενήμεροι για τα προβλήματα που απασχολούσαν τις περιοχές αυτές³².

Οι Σύνδικοι της Ανατολής στις 8 Δεκεμβρίου 1584 απάντησαν με αναλυτική αναφορά τους στα αιτήματα της πρεσβείας από την Κεφαλονιά. Αφού εκφράζονταν κολακευτικά για τις μοναχές της Παναγίας Ιερουσαλήμ, πρότειναν να καθοριστεί να τους δίνεται από το Δημόσιο Ταμείο της Κεφαλονιάς χρηματικό ποσό που θα αντιστοιχούσε προς τη δεκάτη που έπρεπε να καταβάλλουν. Έτσι θα πλήρωναν τη δεκάτη που τους αναλογούσε χωρίς καμιά στέρηση εσόδων για το Κράτος. Θα αποφεύγονταν επίσης οι ατέλειωτες απάτες και τα άλλα τεχνάσματα που μετέρχονταν οι κάτοικοι στο όνομα του μοναστηριού για να μην πληρώνουν δεκάτη για τα κτήματά τους³³.

Ακολουθώντας τις οδηγίες των Συνδίκων της Ανατολής η βενετική Σύγκλητος, με ψήφισμά της στις 20 Ιουλίου του 1585, απάντησε ότι δεν ήταν δίκαιο και σωστό να εξαιρεθεί το μοναστήρι της Παναγίας Ιερουσαλήμ από το φόρο της δεκάτης. Αλλά επειδή επιθυμούσε να ενισχύσει το έργο που επιτελούσαν οι μοναχές, παραχωρούσε σαν ελεημοσύνη στο μοναστήρι 30 δουκάτα το χρόνο. Το ποσό αυτό θα καταβαλλόταν από το Δημόσιο Ταμείο της Κεφαλονιάς με την προϋπόθεση ότι το μοναστήρι θα συνέχιζε να πληρώνει κανονικά το φόρο της δεκάτης³⁴.

Όπως διαπιστώνουμε η απόφαση αποτελούσε την αποθέωση του πολιτικού υπολογισμού. Από τη μια πλευρά ενισχυόταν οικονομικά το μοναστήρι, ενώ από την άλλη υποχρεωνόταν να συνεχίζει να καταβάλλει τη δεκάτη. Η οικονομική ενίσχυση όμως ουσιαστικά εξανεμιζόταν αφού θα δινόταν για την εξόφληση της δεκά-

32. Βλ. ΤΣΙΚΝΑΚΗ, ό.π., σελ. 98-99.

33. ASV, *Senato Mar*, filza 90 (Ιούλιος-Οκτώβριος 1585): Αναφορά των Συνδίκων της Ανατολής Zuanne Gritti και Giulio Garzoni προς το Collegio (8 Δεκεμβρίου 1584).

34. ΣΑΘΑ, ό.π., σελ. 215 στίχ. 40-43, 216 στίχ. 1-6. Πρβλ. ΜΟΣΧΟΝΑ, ό.π., σελ. 9 και 12.

της. Με τον τρόπο αυτό και το μοναστήρι ήταν τυπικά ικανοποιημένο, αλλά και το Κράτος δεν στερούνταν εσόδων. Η άρνηση της Συγκλήτου οφείλεται πιθανότατα στους φόβους της ότι τυχόν έγκριση του αιτήματος θα ωθούσε και άλλα μοναστήρια του νησιού να απαιτήσουν προνόμια³⁵. Ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα δημιουργούσε αξεπέραστα προβλήματα στη βενετική παρουσία στην Κεφαλονιά. Άσχετα πάντως με όλα αυτά αξίζει να σημειωθεί ότι η απόφαση που ελήφθη πρόκειται για μια ειδική μεταχείριση που οφείλεται ασφαλώς στην αίγλη που είχε τότε το μοναστήρι³⁶.

* * *

Το αρχειακό υλικό που εντοπίστηκε στο Κρατικό Αρχείο της Βενετίας και σχετίζεται με το μοναστήρι της Παναγίας Ιερουσαλήμ της Κεφαλονιάς, ολοκληρώνεται στο σημείο αυτό. Για την ιστορία του μοναστηριού στα χρόνια που ακολούθησαν είμαστε περισσότερο ενημερωμένοι καθώς έχουν διασωθεί αρκετά αρχειακά τεκμήρια³⁷.

Παρά την άρνηση των βενετικών αρχών να εγκρίνουν τη φορολογική απαλλαγή του το μοναστήρι παρουσίασε μεγάλη ανάπτυξη. Η περιουσία του από τις παραχωρήσεις των πιστών αυξήθηκε και άρχισε να αριθμεί χιλιάδες στρέμματα³⁸. Ιδιαίτερα σημαντική

35. Η εκδοχή αυτή υιοθετείται από τον Ι. Π. ΛΟΒΕΡΔΟ ΚΩΣΤΗ, *Ιστορία της νήσου Κεφαλληνίας. Δοκίμιον συγγραφέν ιταλιστί. Εξελληνισθέν υπό Παύλου Κωνσταντίνου Γρατσιάτου και δια πολλών σημειώσεων πλουτισθέν. Εκδίδεται επιμελεία Γερασίμου Α. Λοβέρδου Κωστή, Κεφαλονιά 1888, σελ. 128.*

36. Το γεγονός αυτό επισημαίνεται και από τον ΜΟΣΧΟΝΑ, ό.π., σελ. 12.

37. Το αρχειακό υλικό που αφορά το μοναστήρι και έχει διασωθεί είναι πλούσιο. Ξεκινά από το 1583. Βλ. Γ. Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ, *Το Εκκλησιαστικό Αρχείο Κεφαλονιάς. Μητρόπολη - Μονές - Ναοί*, Αθήνα 1984, σελ. 37-41, 62. Για τα βυζαντινά και μεταβυζαντινά χειρόγραφα του μοναστηριού βλ. ΑΓ. ΤΣΕΛΙΚΑ, «Τα χειρόγραφα της Μονής του Αγίου Γερασίμου στην Κεφαλονιά», *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 3 (1978-1979), σελ. 21-27.

38. ΤΣΙΤΣΕΛΗ, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, σελ. 257-259.— Ν. Γ. ΜΟΣΧΟΝΑ, «Φοροδοτικός πίνακας της Κεφαλονιάς του έτους 1678», *Δελτίον της Ιονίου Ακαδημίας* 1 (1977), σελ. 104 (σημ. 4), 118 (στίχ. 179).— ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ, *Το Εκκλησιαστικό Αρχείο*, σελ. 20.— ΜΑΡΙΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, «Κατάλογος ναών και μονών της Κεφαλονιάς στο τέλος του 18ου αιώνα (Με βάση δυο βενετικά έγγραφα, του 1788 και του 1794)», *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 6 (1992): *Αφιέρωμα στον καθηγητή Δημήτριο Σωτ. Λουκάτο*, σελ. 173.

ήταν η δωρεά των κτημάτων Λακκόματα η οποία εγκρίθηκε το 1631 από το δόγη της Βενετίας Francesco Erizzo³⁹. Έτσι αναδείχτηκε βαθμιαία στο λαμπρότερο και σπουδαιότερο θρησκευτικό ίδρυμα του νησιού⁴⁰.

Η περίοδος της ακμής συμπίπτει με την παρουσία στο μοναστήρι, τα χρόνια 1596-1652, του Ιερεμία Κατσαίτη. Ο πρώην επίσκοπος Μαΐνης διαδέχτηκε το 1603 ως ηγούμενος τον Ιωαννίκιο και παρέμεινε σε αυτή τη θέση μέχρι το 1642⁴¹. Μεταξύ άλλων εργάστηκε για την αγιοποίηση του Γερασίμου. Οι επανειλημμένες εκκλήσεις του προς το οικουμενικό πατριαρχείο τελικά δικαιώθηκαν⁴². Έτσι, τον Ιούλιο του 1622, ο οικουμενικός πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις με σιγίλλιό του όρισε *ἵνα ὁ προορηθεὶς ἐν ἀγίοις Γεράσιμος ἐτησίους ἱεροτελεστίαις καὶ ἀγιστεῖαις τιμῶτο καὶ ὕμνοις ἐγκωμίων γεραίροίτο καὶ ἐν ἀριθμῶ τῶν ὁσίων καὶ ἀγίων ἀνδρῶν καταλέγοιτο ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα οὐ μόνον ἐν τῇ νήσῳ Κεφαλληνέων, ἀλλ' ἐπὶ πάσης τῆς ἀπὸ περᾶτων ἕως περᾶτων τῆς οἰκουμένης τῶν εὐσεβῶν ἐκκλησίας*⁴³.

39. Βλ. ΤΣΙΤΣΕΛΗ, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, σελ. 259. Φωτογραφία του δουκικού εγγράφου, που σώζεται σήμερα στα Γ.Α.Κ. (Αρχεῖα Νομοῦ Κεφαλληνίας), δημοσιεύεται στον τόμο ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ (επιμ.), ὅ.π., σελ. 105, φωτ. 160.

40. Για την αρχιτεκτονική του μοναστηριού βλ. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ (επιμ.), ὅ.π., σελ. 105-111, φωτ. 160-174. Επίσης ΝΤ. ΚΟΝΟΜΟΥ, *Η Χριστιανική Τέχνη στην Κεφαλονιά*, Αθήνα 1966, σελ. 42-43, φωτ. 6-7.

41. Βλ. γι' αὐτὸν ΝΤΙΑΝΑΣ ΑΝΤΩΝΑΚΑΤΟΥ, ὅ.π., σελ. 395-402.

42. Τα σχετικά με την αγιοποίηση του Γερασίμου κείμενα δημοσιεύτηκαν στο Λονδίνο το 1625 σε ιδιαίτερο τεύχος: *Βιβλίον τοῦ ὀρθοῦ λόγου βεβαίωσις καλούμενον. Τυπωθὲν διὰ δαπάνης καὶ ἐπιμελίας τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου πρώην Μαΐνης κυρίου Ἱερεμίου ἐν Λωνδῶνῃ παρὰ Ἰωάννη τῷ Ἀβιλανδ κατὰ τὸ ἄχκε ἔτος κατὰ τῆς ἐνσάρκου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας*. Βλ. Ε. LEGRAND, *Bibliographie Hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés par des Grecs au dix-septième siècle*, τόμ. 1, Παρίσι 1894, σελ. 188-194. Για την αγιοποίηση βλ. και ΤΣΙΤΣΕΛΗ, *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, σελ. 255-256.

43. Το σιγίλλιο του 1622 του Κύριλλου Λούκαρι δημοσιεύτηκε στο τεύχος που εκδόθηκε το 1625 με επιμέλεια του πρώην Μαΐνης Ιερεμία (βλ. σημ. 42, σελ. 8-11). Από τον κώδικα 333 του οικουμενικού πατριαρχείου δημοσιεύτηκε από τον Μ. ΓΕΔΕΩΝ, *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 3 (1882-1883), σελ. 48. Από τις τελευταίες αναδημοσιεύσεις του βλ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ὅ.π., σελ. 23-25.— ΓΚΕΛΗ, *Ιερὸν Κοινόβιον*, σελ. 45-48 (φωτογραφία του πατριαρχικού σιγιλίου στη σελ. 43).— ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ἅγιος Γεράσιμος*, σελ. 111-115.

Το λείψανο του αγίου Γερασίμου αποτέλεσε έκτοτε αντικείμενο λατρείας από τους κατοίκους του νησιού, και όχι μόνο, ενώ παράλληλα αναζητήθηκαν τρόποι για την προστασία του⁴⁴.

44. Γ.Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ, «Οι Κρήτες ξυλογλύπτες Ιωάννης και Άντζολος Μοσκιέτης στην Κεφαλονιά (ΙΖ' αι.)», *Ο Ερανιστής* 12 (1975), σελ. 241-261 (κυρίως σελ. 247-249 και 255-261).— Ν. ΦΩΚΑ-ΚΟΣΜΕΤΑΤΟΥ, «Εκκλησιαστικά και λαογραφικά τεκμήρια από χαλκογραφίαν της παλαιάς εκκλησίας του Αγίου Γερασίμου Ομαλών», *Η Κεφαλονίτικη Πρόοδος*, έτος Γ', τεύχ. 29, Μάιος 1974, σελ. 110-114.

*Τυπογραφείο ΜΑΝΟΥΤΙΟΣ του Χρίστου Γ. Μανουσαρίδη
Ζηροδώρου 17, 104 42 Αθήνα, τηλ. 5133680 & 5130848*